

UKRAINIEČIŲ RAUDŲ LEIDINYS

Malonu ir šiek tiek neįprasta į rankas imti dar „karštą“ akademinį leidinį<sup>1</sup>, išėjusį Ukrainoje, Kijeve, – iš ten mus pasiekia išties mažai naujų mokslo leidinių. Tai ukrainiečių raudų rinkinys, parengtas šios srities entuziastės ir žinovės, filologijos mokslų kandidatės (pas mus tai būtų humanitarinių mokslų daktaro laipsnis) Irinos Koval-Fučylo – Ukrainos mokslų akademijos M. Rylskio menotyros, folkloristikos ir etnologijos instituto mokslo darbuotojos. Kalbant apie leidinio sumanytoją ir įgyvendintoją reikėtų pridurti, jog 2000-aisiais metais Lvovo nacionaliniame Ivano Franko universitete ji apgynė disertaciją *Ukrainiečių laidotuvių raudos: genezė ir poetika*. Jau iki tolei I. Koval-Fučylo šia tema buvo paskelbusi aštuonis mokslinius straipsnius, tęsia tyrimus ir toliau. Šiais metais internete paskelbta jos sudaryta ukrainiečių raudų bibliografija<sup>2</sup>, apimanti daugiau nei 300 pozicijų.

*Голосіння* stebina bent keliais aspektais. Pirmiausia – operatyvumu. Naujausia čia pateikiama lauko tyrimų medžiaga (garso įrašai ir transkripcijos), surinkta 2012 metų vasarą. Antra – užmoju: skelbiama dauguma iki šiol žinomų užrašytų ukrainiečių raudų, iš viso – 1219, pradedant už-

1 *Голосіння, упорядник* Ірина Коваль-Фучило, Київ: Національна академія наук України, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського, 2012. – 792 p. + комп. pl.

2 <http://mdalekseevsky.narod.ru/biblio-prichit-ukr.html>

rašytais 1840 metais ir baigiant, kaip minėta, pereita vasara. Neretai nurodomi ir skelbiamo kūrinio variantai archyvuiniuose ar spausdintuose šaltiniuose. Negana to, leidinys sudarytas, parengtas ir net išleistas beveik vienos autorės jėgomis, talkinant tik mokslinei redaktorei, melodijų parengėjai<sup>3</sup> ir apipavidalintojams. Kaip privačiame pokalbyje užsiminė pati Irina, ji laikė savo priederme būtinai įamžinti nūnai jau gęstančią ukrainietišką laidotuvių raudojimo tradiciją, tad šio tikslo siekė nepaprastai atkakliai ir negailėdama jėgų.

Ši knyga atitinka visus akademinio leidinio kriterijus. Sudarytoja pasirinko kelias kertines metodologines nuostatas, kurias paašškėja ėmus gilintis į leidinio struktūrą ir turinį: 1) surinkti kiek įmanoma daugiau raudų užrašymų iš visų laikotarpių ir visų pasiekiamų šaltinių; 2) raudas išdėstyti pagal jų paplitimo regionus ir tuo pat metu pagal užrašytojo asmenybę ir užrašymo chronologiją; 3) kūrinius skelbti apimant kuo platesnį jų gyvavimo ir užrašymo kontekstą. Kitaip tariant, siekta pateikti kuo daugiau ir kuo išsamesnės, objektyvesnės medžiagos. Tokį siekį rodo ir kiek neįprastas sprendimas knygos priedą pateikti kompiuterinės plokštelės, o ne leidybinio formato garso ar vaizdo disko pavidalu. Plokštelėje rasime knygos titulinio puslapio grafinių vaizdą, įvairių formatų garso ir vaizdo įrašų, minimalią tekstinę informaci-

3 Beje, melodijų pateikiama tikrai nedaug – naujai transkribuotos vos trys, o kitos 86 paimtos iš archyvuose saugomų transkripcijų arba perspausdinamos iš ankstesnių leidinių.

ją apie juos ir 33 nuotraukas, I. Koval-Fučylo parsivežtas iš lauko tyrimų Ukrainos Polesėje šią vasarą. Iš viso galime klausytis ilgiau negu šešias valandas trunkančių įrašų – tai nepaprastai įdomus, naudingas ir gyvybės knygai teikiantis sprendimas.

Kaip ir dera tokio pobūdžio veikalui, jis pradedamas pratarme, kurioje pristatoma leidinio struktūra, paaiškinami kūrinių perskelbimo, jų redagavimo, pateikimo principai, išvardijami skelbiamos medžiagos šaltiniai (įvairūs leidiniai, septynių skirtingų institucijų archyvų ir autorės asmeninio archyvo medžiaga), padėkojama talkinusiems žmonėms. Įvadinis straipsnis „Ukrainiečių raudos: užrašinėjimo istorija ir vietinės gyvavimo ypatybės“, kaip rodo jau pats pavadinimas, padalintas į dvi dalis. Pirmojoje aptarti raudų užrašinėjimo etapai nuo XIX a. pirmosios pusės iki šiandienos, o antrojoje gilinamasi į visą užrašytų raudų masę, aptariamą raudų skirstymo galimybes. Pasak I. Koval-Fučylo, suabejoti ligšioliniais raudų skirstymo principais ją privertė atsiskleidusi raudų gyvavimo formų įvairovė, bet svarbiausia – išskirtinės ypatybės, išryškėjusios nagrinėjant raudas, užrašytas tautosakos rinkėjui prašant ir joms liejantis savaime, tai yra autentiškoje situacijoje. Nors pastarųjų užrašyta nepalyginti mažiau, tačiau ši grupė nepaprastai svarbi tradicijos tyrimams. Trumpai aptarusi svarbiausias abiejų minėtų grupių raudų tekstų ypatybes ir atkreipusi dėmesį į regioninę jų specifiką, autorė prieina išvadą: ankstesniuose leidiniuose įprastas raudų pateikimas pagal tai, kas apraudama, jau yra nebetinkamas disponuojant tokiu kiekiu medžiagos, koks turimas dabar. Dėl to ji ir pasirinko kompleksinį, keliasluoksnių medžiagos išdėstymo knygoje būdą. Pažymėtina, jog ukrainiečiai neturi ar tiesiog nėra išlaikę vestuvinių raudų, tad šios tautos raudojimo tradicija koncentruojasi prie

mirusiųjų garbstymų. Aptariamoje knygoje garbstymai ir užima didžiausią jos dalį.

Skiriamos šios regioninės raudojimo tradicijos: Padnieprės, Polesės, Boikivsko Opolės ir huculų Podolės. Jos apima ne vien dabartinės Ukrainos teritoriją, bet ir etnines jos žemes šių dienų Baltarusijoje, Rusijoje ir Lenkijoje. Kiekviename iš keturių regioninių skyrių raudos išdėstomos chronologiškai, be to, dar ir grupuojant jas pagal užrašytoją. Pažymimas kiekvienos skelbiamos raudos pobūdis: garbstymai (nurodoma, kas apraudama), proginės raudos (pvz., gimtosios sodybos apraudojimas), rekrutų apraudojimai, parodijos, nepadorios raudos<sup>4</sup>, metaforinės raudų formos (kai magijos tikslais imituojamas laidotuvių ritualas). Taip pat nurodoma, kokiomis aplinkybėmis rauda užrašyta – autentiško įvykio metu, užrašytojui prašius, ar užfiksavo pats pateikėjas.

Chronologinis medžiagos išdėstymas knygoje iš tiesų atskleidžia visų raudų fiksavimo etapų ypatumus ir leidžia pajusti, kaip laikui bėgant kinta folkloro supratimas, užrašymo metodikos, tyrėjų poreikiai, bendravimas su pateikėju ir pačių pateikėjų požiūris į folkloro užrašinėjimą. Pirmieji raudų užrašymai – kone atsitiktiniai, fragmentiški, be konkretesnių duomenų apie pateikėjus. Tuo tarpu paskutiniai, 2012 metų raudų įrašai – tikri hipertekstai. Knygos plokštelėje vienas iš tokių skelbiamas ištaisai – tai daugiau kaip 96 minučių trukmės I. Koval-Fučylo įrašas. Beje, knygoje ši medžiaga skaidoma fragmentais, be to, ir skelbiama ne visa (žr. Nr. 1204–1209). I. Koval-Fučylo raudas užrašinėja kompleksiniu būdu – interviu metodu, derindama jį

4 Kaip knygos įvade nurodo I. Koval-Fučylo, raudų parodijose išjuokiamas netikras, apsimestinis gedėjimas mirusiojo, o nepadoriomis raudomis šaipomasi iš nevykusių raudotojų, nemokančių tinkamai parinkti žodžių (p. 39).

su gyvo raudojimo fiksacija ir tam tikrais klausimais provokuodama raudojimo „pagal užsakymą“ protrūkius. Įdomu, jog tyrinėtoja po metų kitų grįžta pas tuos pačius pateikėjus ir vėl jų klausia kone to paties – tai nepaprastai svarbi galimybė pažinti raudų įsiminimo, jų perdavimo ypatumus, improvizacijos ir stabiliojo pagrindo jose santykį (žr. Nr. 766–770 ir Nr. 772–774). Daugelis naujausių fiksacijų knygoje pateikiamos kaip pokalbių ištraukos, tad jose atsispindi daugybė papročių, tikėjimų, magijos, prisiminimų, gyvenimo istorijų, žaidimų, pateikėjų kūrybos ir kitko, ir visa tai knygos skaitytojui (ir klausytojui!) nepaprastai įtaigiai atveria spalvingą ir turtingą folkloro gyvavimo kontekstą.

Neapsakomai įdomūs ir saviti (nors, atrodo, retokai aptinkami) knygoje skelbiami kitų (ne laidotuvių) raudų žanrinių grupių kūriniai – rekrutų, proginės raudos. Atidžiau pasigilinus į kiekvieną tokį atvejį, bene visi jie vis vien tiesiogiai susiję su laidotuvių ritualu. Antai raudos Nr. 1116 tekstas (tai gimtosios sodybos apraudojimas) skelbiamas kartu su itin išsamium, visas įmanomas pačios raudos, jos užrašymo aplinkybes ir publikacijų duomenis atskleidžiančiu kontekstiniu aprašu. Iš jo aiškėja, kad skelbiama rauda – vieno įvykio liudininkės pasakojimo dalis. Čia aprašoma, kaip 1901 metais pateikėjos kaimynų šeima visam laikui paliko gimtąjį kaimą ir išvyko gyventi į Tolimuosius Rytus. Buvo surengtos atsisveikinimo vairsės – tokios, kaip įprastai rengiami gedulingi pietūs, į jas susirinko visas kaimas. Paskui išvykstančios šeimos daiktai buvo sukrauti į vežimą, ir šeimnininkė ėmė raudoti, prisidėjo trys jos dukterys, vėliau ir kitos giminės moterys. Taip joms raudant visi ėjo paskui vežimą, kol dingo iš akiračio. Liudininkė sako, jog daugiau apie juos bemaž nieko ir negirdėjo. Raudos tekste

atsiprašoma visų kaimynėlių, pasiliekančių artimųjų, atsisveikinama su sodo medžiais (dėkojama jiems už derlių), kiemo žolynėliais, su namų slenksčiais, per kuriuos kotelės žargstė, nerimaujama, jog svetimoje žemėje ir numirti bus sunku – nebus nė kas juos palaidoja. Trumpai tariant, visas šis įvykis tarsi natūraliai projektuojamas pagal laidotuvių apeigų, kaip *perėjimo ritualo*, modelį, tad išties dera knygoje skelbiamos medžiagos kontekste ir ją gražiai papildyti bei praturtinti.

Arba štai trumputis raudos, įsipinančios į tikėjimo ir maginių veiksmonių kompleksą, pavyzdėlis (Nr. 634) – rauda nuo tarakonų. Sako, sudilus mėnesiui, po stalu reikia pasiguldyti nudobta tarakoną ar kokį kitą vabalą iš tų, kurie namus apninka, ir, tempiant jį ligi slenksčio ir per jį, apraudoti – tuoj visi dingsi. Akivaizdu, jog čia taip pat užfiksuota viena iš laidotuvių ritualo raiškos formų, ir nejučiomis ima skleisti šio ritualo prasmės gelmės.

Be abejo, didžiausią įspūdį palieka „gyvo“ raudojimo garso įrašai – ne vien dėl nepaprastai stipraus emocinio poveikio, bet ir dėl savo unikalumo. Laidotuvėse įrašyti, o dar ir autentiškai, be įprastų sutrumpinimų (neva taupant garso įrašo klausytojo laiką ir saugant „autorines teises“) pateikiami raudojimo pavyzdžiai – tikra retenybė leidybos pasaulyje. Štai Nadija Kovalčuk 1998 metais Ukrainos Polesėje, Rovno apskrityje, laidotuvėse įrašė našlės, garbstančios velionį vyrą, raudojimą (ji rauda falcetu). Įrašas trunka net 17 minučių – išties pakankamai, norint įsijausti į situaciją ir pajusti visą raudojimo įstabumą.

Ne menkiau paveikus ir kitas plokštelėje pateikiamas įrašų „rinkinėlis“ (iš viso daugiau nei pustrėčios valandos trukmės), sudarytas 2011 metais, I. Koval-Fučylo vieną dieną apsilankius Svaricevičių – nedidelio Ukrainos Polesės kaimelio – kapinaitėse.

Vienas čia atėjusias moteris ji pati paprašo paraudoti, kai kurios aprauda artimuosius ir be prašymo, tad Irina vos spėja mikrofoną nukreipinėti reikiama linkme; įrašė neretai girdėti fone raudančios kelios garbystojos – kiekviena prie savo artimųjų kapo. Visos jos (gimusios nuo 1929 iki 1949 m.) įrašinėtojos pakalbinamos, kiekviena šį tą papasakoja apie savo ar palaidotų artimųjų gyvenimą, įvairius nutikimus, laidotuves, savo sapnus ir kt. Viena raudotoja, atėjusi prie gėlėmis ir vainikais nukrautų neseniai supiltų (vadinasi, vos prieš kelias dienas ar savaites palaidotų) savo vaikų – sūnaus ir dukros kapų, nufilmuojama.

Apskritai paėmus, pastarųjų metų lauko tyrimai rodo, jog raudos, viena vertus, pamažėle baigia savo gyvavimą ir ima užleisti vietą naujesniems reiškiniams; pavyzdžiui, knygoje šalia raudų pateikiamos net kelios „romansinės“ dainos, vienoms kalbintos raudotojos (g. 1953 m.) sukurtos artimųjų atminimui (Nr. 1199, 1200), daugelis klausinėtų žmonių paraudoti jau negali, tik pateikia trumpučius tradicinio teksto ar raudų parodijų fragmentėlius. Bet antra vertus, nepaprastai turtinga ir tebegyvuojanti tradicija tikrai dar nėra ant išnykimo ir užmaršties slenksčio. Tai liudija kad ir kalbinto jaunimo reakcija. Antai 1989 metais gimęs jaunuolis ne tik nesidrovėdamas papasakoja apie neseniai laidotuvėse girdėtą raudojimą, bet ir priduria tradicinį pasakojimą, kaip samdyta raudotoja savo raudoje aptaria užmokesťį – pupų dubenį ir kruopų puodą. Ypač iškalbinga yra tai, kad į savo pasakojimą jis įterpia puikiai tradiciškai intonuojamą raudos fragmentą (Nr. 1203, garso įrašas pateikiamas plokštelėje).

Apibendrinant belieka su nemenku pavvydu atsидusti: ukrainiečių raudojimo tradicija įamžinta ir įvertinta išties deramai. Na, bet tebus atleista, jei šiek tiek ir pakri-

tikuosime kai kuriuos nelabai nusisekusius ar tiesiog nepriimtinius dalykus – juk labai jau norisi tikėti, kad iš to galėsime ateityje ir pasimokyti, kai ateis laikas įgyvendinti panašų lietuvišką projektą. Pirmiausia krinta į akis tai, jog rengiant aptariamą leidinį tarsi pristigta dėmesio garso įrašams, kaip svarbiam medžiagos pateikimo ir jos tyrimo šaltiniui. Knygoje apskritai trūksta nuorodų į archyvinius garso ir vaizdo įrašus. Matyt, tokie archyvai nuosekliai nekaupiami, o įrašai tadiciskai nelaikomi svarbiausiu, pirminiu tyrimo šaltiniu. Net ir plokštelėje skelbiami garso ir vaizdo įrašai neturi jokių oficialių atpažinimo, priklausymo kokiai nors saugykloi ženklų, o pavadinami tarsi bet kaip – nenuosekliai, atsitiktinai, taip, kaip buvo automatiškai pavadinti įrašo metu.

Leidinio priedas – kompaktinė plokštelė – beveik nesustyguotas su pačia knyga. Žvelgiant į tekstą nepaprastai sudėtinga susirasti garso įrašą, o klausantis įrašo sunku susigaudyti, kaip fragmentą susiieškoti knygoje. Be to, nepaaiškinta, kodėl ir kokiais principais remiantis skelbiama ne viskas, kas įrašyta, fragmentai kupiūruojami, retsykais pokalbiai su keliais žmonėmis iš skirtingų vietovių sujungiami į vieną įrašą, skambantį be pertraukos.

Be abejo, rengėjų komandoje turėtų ranka rankon dirbti filologas ir muzikologas. Tačiau taip jau nutiko, kad šioje knygoje muzikiniai raudų ypatumai atspindėti gerokai menkliau negu derėtų. Ir dėl to išties apmaudu. Na, bet joku būdu negalima sumenkinti nuveikto milžiniško, didžiulės pagarbos verto knygos parengėjos darbo. Jos pastangas vainikavo puikus, ne tik turiningas, bet ir dailus rinkinys, svariai papildysiantis folkloristikos bibliografiją ir tapsiantis ateities tyrinėjimų šaltiniu.

*Aušra Žičkienė*